

Kommittémotion

Motion till riksdagen: 2014/1565

av Wiwi-Anne Johansson m.fl. (V)

Pensionssystemet

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att en parlamentarisk utredning bör tillsättas med uppdrag att skapa ett stabilt pensionssystem.

2 Ett rättvist pensionssystem

Ett stabilt och robust pensionssystem är av central betydelse för enskilda människor men också för samhället. Vårt gemensamma pensionssystem bör vara utformat så att det ger ekonomiska förutsättningar för ett värdigt liv när den aktiva arbetsperioden avslutas.

Vänsterpartiet menar att pensionen, i likhet med övriga socialförsäkringar, bör följa inkomstbortfallsprincipen. Tidigare beräkningar visade att en industriarbetare skulle få 62 procent av slutlönen i statlig pension, vilket bör tjäna som ett riktmärke. Pensionen bör även följa löneutvecklingen.

Pensionssystemet bör vara utformat så att det inte missgynnar dem som varit arbetslösa, fött barn, haft otrygga visstidsanställningar och varit sjuka. Det måste vara bakomliggande inkomster som ska ligga till grund för pensionens storlek och inte allt sämre ersättningar i andra trygghetssystem.

Med längre medellivslängd behöver vi fler arbetade timmar för att inte pensionerna ska minska. Därför måste vi ha en politik för full sysselsättning, och rätten till heltid måste stärkas. Arbetsmiljön måste förbättras och anpassas. Övriga socialförsäkringssystem och sociala förmåner måste följa villkoren för pensionering, och det är inte rimligt att anta att alla har möjlighet att arbeta till sjuttiofemårsåldern. Så kommer verkligheten inte att se ut.

De stora förlorarna i det nuvarande pensionssystemet är LO-kollektivet. Enligt beräkningar från riksdagens utredningstjänst tycks kvinnor som grupp få ett allt bättre pensionsutfall i det nya systemet, men de är fortfarande missgynnade. Den som tvingas till arbetslöshet eller sjukskrivning under delar av sitt yrkesliv drabbas i det nuvarande systemet direkt genom sänkt pension. Arbetslöshet och sjukskrivning är vanligare bland LO-kollektivets medlemmar än bland andra grupper. Det är också vanligare att kvinnor arbetar deltid. Systemets syfte påstås vara att motivera arbetstagare att skaffa sig högre pension genom att arbeta längre. Men stora grupper arbetare som sliter ut kropp och själ till låga löner och som ofta dubbelarbetar orkar sällan arbeta ens till 65 år. Det gör att möjligheten för en metallarbetare eller en undersköterska att höja pensionen genom ytterligare år av förvärvsarbete förblir teoretisk och systemet cyniskt.

Vänsterpartiet vill ha ett pensionssystem utformat så att människor i god tid före pensionering kan förstå och räkna ut hur stor pensionen blir. Det är viktigt att vi gemensamt sprider de risker som kan uppstå även i ett nytt pensionssystem. Förvaltningen av pensionskapitalet måste ske effektivt och användas klokt för att stärka Sveriges samhällsbygge genom väl valda investeringar för framtiden. Pensionssystemet måste vara fullt finansierat via avgifter samt ha tillräckligt med fonderade medel för att klara ekonomiska kriser. Lösningar som är gynnsamma för breda grupper skapar ett sammanhållet och gott samhälle i stället för spänningar mellan dagens pensionärer och de som arbetar i dag men som blir morgondagens pensionärer.

3 Brister i nuvarande pensionssystem

I dag betonas den enskildes egen risk för pensionskapitalet. Om pensionen minskar i storlek får människor skylla sig själva. Samhällets och folkvaldas ansvar har minskats till förmån för automatiska regleringar, privatiserat sparande och förvaltning.

”Våra medlemmar litar inte på pensionssystemet”, menade LO:s ordförande när LO presenterade en rapport om pensionssystemet 2011. Bakgrunden är att det som förespeglades när det nya systemet sjösattes inte stämmer med dagens verklighet. Den underfinansierade allmänna pensionen ger nu 49 procent av slutlön mot utlovade 62 procent. Orkar man inte arbeta till 65 år blir pensionen ännu lägre. LO är, och var också från början, motståndare till det osäkra PPM-systemet. Det är ett system som gläder fondförvaltare men är dyrt och dåligt för pensionärerna. Under 2013 har LO publicerat ännu en rapport som ytterligare fördjupar analysen och kritiken av pensionssystemet.

En annan rapport, ”Pensionssystemet, blev det som tänkt?”, kom våren 2011 från de fem rikstäckande pensionärsorganisationerna PRO, SPF, SKPF, SPRF och RPG. De har nu alla fem dragit samma slutsats som LO när det gäller PPM – dyrt och dåligt för

pensionärerna och det bör därför avskaffas. I en senare rapport vintern 2013, En modell för finansiering av pensionssystemet utan automatisk balansering, visar pensionärsorganisationerna hur AP-fonderna kan stärkas och hur PPM-avgiften kan överföras till inkomstpensionen. Det skulle stärka hela inkomstpensionssystemet. Då kan också den automatiska balanseringen, den s.k. bromsen, avskaffas.

LO:s liksom de fem pensionärsorganisationernas rapporter visar på fundamentala brister i pensionssystemet. En förnyad uppgång på börserna kommer inte att undanröja behovet av balansering i framtiden, inte ens om uppgången blir större än tidigare. Anledningen är att inkomsten till systemet inte är tillräcklig och den utvecklingen kommer inte att vända om inte något radikalt förändras. Att människor arbetar längre, att tidigt uttag av pension minskar i omfattning, att avgifterna höjs, att AP-fonderna tillförs mer pengar och att premiepensionssystemet avskaffas är exempel på sådana förändringar som ensamma eller i kombination kan göra pensionssystemet stabilt utan att urholka pensionerna.

Det borde vara en självklarhet att de som har byggt upp vår välfärd ska ha rätt till en ekonomiskt tryggad ålderdom. Så är det inte i dag. Verkligheten är sådan att pensionärer sedan mitten av 1990-talet förlorat runt 40 procent i ekonomisk standard jämfört med löntagare.

4 Sparande och investeringar

Den avgörande förutsättningen för att vi ska kunna klara de pensionskostnader som följer i framtiden är att vi kan upprätthålla en hög sysselsättning och en låg arbetslöshet. Detta förutsätter att Sverige är en ledande industrination med framgångsrika företag och en väl fungerande offentlig sektor.

Vänsterpartiet menar att AP-fonderna ska användas aktivt: att de ska investera i företag vars beslut har tydliga samhällsekonomiska konsekvenser och delta i beslutsfattandet med en helhetssyn samt ta ett långsiktigt ägaransvar som bryter den snäva vinstmaximering som präglar de enskilda ägarintressena. Ett starkt svenskt näringsliv förutsätter en aktiv och målmedveten näringspolitik. AP-fondsmedlen skulle i större utsträckning än i dag kunna användas för att möjliggöra en sådan näringspolitik.

Det finns i dag ett utbrett missnöje med de kortsiktiga avkastningskrav som styr mycket av investeringarna. Vänsterpartiets uppfattning är att AP-fondsmedlen inte bör utnyttjas i spekulativa syften, utan bör förvaltas utifrån långsiktiga samhällsekonomiska kriterier och på ett både socialt och ekologiskt hållbart vis. Självklart ska pensionärernas pengar tryggas, men det görs bäst genom att AP-fonderna tar ett långsiktigt ägaransvar. Vi utvecklar detta i motion 2014/15:V250, AP-fonderna.

5 Nödvändiga förändringar av pensionssystemet

5.1 Avskaffa ”bromsen”

Det är fel att påstå att den automatiska balanseringen från 2011 och senare enbart beror på börsens utveckling. Sanningen är att pensionssystemet är felkonstruerat och att fortsatta neddragningar i form av successiva aktiveringar av den automatiska balanseringen, den s.k. bromsen, kommer att tvingas fram om inte pensionssystemet ses över från grunden. Uttalanden om hänsyn till pensionärernas behov saknar också på kort sikt täckning i de förslag om nya beräkningsgrunder som Pensionsgruppen kom överens om i mars 2014. Det är också osäkert vad förslagen om annan indexering av inkomstpensionen och balanstalets påverkan på pensionerna kommer att innebära på längre sikt.

För att komma bort från dagens osäkerhet för pensionärerna är det nödvändigt att ”bromsen” och den automatiska balanseringen avskaffas. Avskaffande av bromsen är viktigt inte enbart för principen om pensioners följsamhet gentemot förvärvsinkomster utan även för många pensionärers faktiska standard. Det kräver då att avgiftsuttaget är tillräckligt stort, att utgifterna är balanserade bl.a. med tanke på demografiska förändringar samt att systemet omfattas av verkliga buffertfonder. Beslut om detta bör fattas av riksdagen – och vi får därigenom en aktiv balansering. Då blir också det politiska ansvaret för pensionssystemet och äldres ekonomi tydligare.

5.2 Buffertfond är ingen buffert

Ett vida spritt missförstånd är att man förutsett att det skulle bli ett avgiftsunderskott när de stora pensionsgenerationerna går i pension och att vi har AP-fonderna för att möta dessa underskott. Det är sant att det var tänkt så men genom att föra över 250 miljarder kronor från AP-fonderna till statsbudgeten har AP-fonderna dränerats på kapital i stor omfattning och saknar nu det kapital som krävs. När balanstalet tilläts gå ner mot 1,0 redan innan de stora pensionärskullarna nått pensionsåldern upphävdes fondernas buffertfunktion. De blev i stället en del i själva grundbalansen. Varje extra påfrestning, som t.ex. stora pensionärskullar, måste alltså mötas genom andra förändringar som förstärker systemet. Det bör göras en ny värdering av hur stor framtidens buffert via AP-fonder behöver vara. En brist som även pensionärsorganisationerna har påpekat i sin rapport är att orealiserade förluster i AP-fonder direkt kan slå igenom i sänkta pensioner. AP-fonderna måste få tillräckliga resurser för att kunna svara mot sin ursprungliga uppgift.

5.3 PPM och dyr förvaltning

Premiepensionssystemet stämmer inte längre med vad som sades vara syftet 1994. Då talades om en begränsad valfrihet, intresset av säkerhet skulle dominera och en garanterad minimiavkastning skulle införas. En sådan ordning skulle ge en riskutjämning. En garanterad avkastning skulle också ge en realistisk utgångspunkt för prognoser över hur stora dessa pensioner skulle kunna förväntas bli. Systemet har nu i stället blivit ett helt främmande inslag i det offentliga pensionssystemet där vi alla kan spekulera bort en del av vår pension. Premiepensionen har gått back sedan den infördes och dess värde sjönk år 2008 med 34,5 procent, allt medan de förvaltande kapitalinstituten har tjänat miljarder. Våra farhågor från 1994 har dessvärre besannats. Pensionärernas pengar ska inte spekuleras bort.

Som en följd av riksdagens beslut med anledning av propositionen Ändringar i premiepensionssystemet (prop. 2009/10:44) lades Premiesparfonden ned. I denna fond placerades pengarna för dem som hade avstått från att välja och det var en global aktiefond med medelrisknivå. I stället har det införts fonder där risknivån bestäms av spararens ålder och yngre personer har därför högst risk. Dock har risknivån höjts för de flesta åldersgrupper. Dessa fonder ingår dessutom bland de fonder som går att välja aktivt till skillnad från Premiesparfonden.

Andelen som numera gör ett aktivt val i PPM-systemet är endast 1,5 procent. Det visar att systemet saknar legitimitet. Syftet att avskaffa Premiesparfonden var ett försök att få fler att välja. Genom att höja risken skulle man kunna tvinga sparare, som ville sänka risken, att göra ett aktivt val.

Förvaltning av pensionskapitalet dränerar pensionerna. Detta gäller i synnerhet PPM-systemet. Införandet av PPM-systemet är en av de största privatiseringarna som genomförts i Sverige någonsin.

Opinionen mot systemet har växt under senare år. Kritik har framförts bl.a. mot de miljardvinster som fondförvaltarna gör på sina avgifter, att det är omöjligt att göra ett informerat och rationellt val bland de ca 800 fonderna samt att avkastningen skiljer sig så stort mellan olika fonder. Kritiken har nått fram till Pensionsgruppen, som initierade den översyn av PPM-systemet som kom i slutet av maj 2013. Översynen bekräftar i princip den kritik som finns, men föreslår enbart smärre förändringar i systemet.

Pensionskapitalet ska användas för att bygga Sverige starkt och trygga framtidens pensioner. De höga förvaltningskostnaderna för fondförvaltningen måste därför stoppas.

Omfattningen av pensionssystemets åtaganden är så stor att diskussionen om de framtida pensionerna måste inkludera alla grupper i samhället. Vi kan räkna med att ha gott om resurser de närmaste tio åren då antalet aktiva fortsatt kommer att vara stort

jämfört med antalet pensionärer. Det är därför angeläget att spara och göra vettiga investeringar nu för att skapa bättre förutsättningar för framtidens stora grupper av pensionärer. Både höjda avgifter till inkomstpensionssystemet och höjda skatter måste vara en del i en framtidsdiskussion.

5.3.1 Avskaffa avsättningarna till PPM

Att pensionssystemet bygger på orealistiska förväntningar på aktiemarknaden blir allt tydligare. Genom finanskrisen med fallande börser minskade AP-fondernas värde för några år sedan med svindlande belopp. AP-fonderna måste få tillräckliga resurser för att kunna svara mot sin ursprungliga uppgift. Att dränera AP-fonderna ytterligare är uteslutet. I stället bör behovet av att tillföra medel, t.ex. genom höjda avgifter, utredas. Ett komplement till att föra mer pengar till AP-fonderna vore att avskaffa de framtida avsättningarna till PPM och låta både de avgifterna och motsvarande pensionsförmåner hanteras inom inkomstpensionssystemet. PPM-systemet ger otrygghet och kostar oerhörda summor i förvaltningsavgifter.

Hade avgiften på 2,5 procent tillförts inkomstpensionssystemet redan från början hade minskningen av pensionerna de senaste åren kunnat undvikas. Det skapar stora spänningar i samhället när inkomstutvecklingen mellan förvärvsarbetande och pensionärer går åt olika håll. Avgiften till premiepensionssystemet bör därför tillföras inkomstpensionssystemet.

6 Parlamentarisk översyn

Vi kan konstatera att dagens pensionssystem inte höll för den första finansiella krisen eller de svackor i konjunkturen som har följt på den. Vi kommer med stor säkerhet att uppleva fler finansiella kriser i framtiden och det är nödvändigt att göra en parlamentarisk översyn av det system som visat sig vara mycket instabilt.

Pensionssystemet måste bli stabilt och förutsägbart. Pensionerna ska följa löntagarnas löneutveckling i stället för börsutvecklingen. Pensionssystemet ska garantera att även de som har tunga och slitsamma arbeten får en anständig pension och att kvinnor inte missgynnas.

Pensionsfrågorna är dessutom undantagna från de normala demokratiska beslutsvägarna. Ansvaret för att förvalta pensionssystemet har regeringen lämnat över till Pensionsgruppen, som består av representanter från de partier som stod bakom pensionsuppgörelsen: Socialdemokraterna och de borgerliga partierna. Det innebär att de förtroendevalda i riksdagen och de partier som inte deltog i uppgörelsen har svårt att få någon insyn i själva pensionssystemet och kunna påverka det, t.ex. genom förslag till förändringar som behöver genomföras. Det innebär också att någon offentlig debatt om

pensionssystemet inte förekommer, eftersom partierna i Pensionsgruppen sällan ger sig in i någon debatt eller tar egna initiativ till att diskutera pensionssystemet.

En parlamentarisk utredning bör tillsättas med uppdrag att skapa ett stabilt pensionssystem i enlighet med vad som anförts i motionen. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Wiwi-Anne Johansson (V)

Ulla Andersson (V)

Ali Esbati (V)

Christina Höj Larsen (V)

Daniel Riazat (V)

Daniel Sestrajcic (V)